

המערכה בעזה והמערכת הפלסטינית

שלמה ברום

אחד ההיבטים המעניינים של הלחימה בעזה היה התנהגותה של האוכלוסייה הפלסטינית ביהודה ושומרון. אמנם היו ביטויי מחאה ציבוריים, אבל היקפם היה קטן יחסית, גם לעומת ביטויים מקבילים במערב ובעולם הערבי וגם כאשר נותנים את הדעת לעצמת מראות ההרג וההרס כפי שהשתקפו בערוצי הטלוויזיה הערביים. כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית תרמו לשיכוך המחאות בכך שכיוונו את ביטויי המחאה למקומות שנמנע בהם חיכוך עם גורמי הביטחון הישראליים, אבל מלכתחילה לא היה היקף ההשתתפות במחאה גדול. נראה כי היו לכך שתי סיבות עיקריות; האחת – ההשתתפות הדלה יחסית שיקפה את מצב הרוח של הפלסטינים, שעייפו מהמאבק המתמשך חסר התוחלת והבינו שנגרם נזק נורא לעם הפלסטיני בעקבות מעשי איוולת של חמאס, שהעריך לא נכון את תגובתה של ישראל; האחרת – היא שיקפה את הפגיעה הקשה בתשתית הפוליטית של חמאס באזור זה. פגיעה זו נבעה מירידה מסוימת שחלה בתמיכה בחמאס בשל השתלטותו בכוח על רצועת עזה וכישלונם בשיפור חייהם של התושבים בעזה, ובעיקר מהאפקטיביות של הפעולות של הרשות הפלסטינית ושל ישראל נגד התשתית הפוליטית והכלכלית של חמאס באזורי יהודה ושומרון. כך, בין השאר, מספר לא מבוטל של פעילים פוליטיים של חמאס נמצא במעצר, הרשות הפלסטינית הצליחה להשתלט על חלק גדול מהמסגדים שבהם פעל חמאס ונכסים כלכליים שלו הוחרמו. בהיעדר תשתית פוליטית מתפקדת היה קשה לחמאס להניע המונים לפעולות מחאה.

ביטוי נוסף של חולשת חמאס ביהודה ושומרון היה כישלונם במימוש איומיו להוציא לפועל פיגועים קשים מהגדה לישראל. חמאס לא הצליח לממש אפילו פיגוע משמעותי אחד במהלך הלחימה, והפיגועים המעטים שהיו בתקופה זו היו פיגועים ספונטניים של פלסטינים שהחליטו על דעת עצמם לפגוע באמצעים מאולתרים (סכינים, הצתה וכדומה). לאחר הפסקת הלחימה היה פיגוע ירי אחד

שלמה ברום, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

שלא ברור אם הוא פיגוע של חמאס. אפשר להסיק מכך שגם תשתית הפיגועים של חמאס רוסקה בפעילות האינטנסיבית של כוחות הביטחון של ישראל בשנים האחרונות, ולאחרונה גם בפעולות של כוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית. אין משמעות הדבר שלא פועלים עדיין תאים אחדים של חמאס, אך יכולתם מוגבלת.

בשלב זה קשה להעריך כיצד ישפיע הסיבוב האחרון של העימות בעזה בין ישראל ובין חמאס על כוחם הפוליטי היחסי של חמאס ושל פת"ח בראשות מחמוד עבאס. מצד אחד סביר כי הפלסטינים בעזה ומחוצה לה מבינים את הנזק שגרם להם חמאס, ומבינים שמצבם של הפלסטינים תחת שלטונו של עבאס – טוב יותר, וגם הסיכויים לשיפור נוסף בעתיד טובים יותר. הבנה זו יכולה להביא לירידה בתמיכה בחמאס ולעלייה בכוחם של עבאס ופת"ח. מצד אחר, במהלך הלחימה הצטיירו עבאס והרשות הפלסטינית כמשת"פים של ישראל וכלא רלוונטיים, ואילו חמאס הפגין שוב שהוא הגורם היחיד שמוכן להתמודד עם ישראל ולא להיכנע, למרות הקרבנות הרבים. תדמית זו של חמאס אולי נפגעה במידת מה משום שהוא לא הצליח לממש את איומיו הרבים והסב נזק קטן בלבד לישראל, אולם עדיין היא חזקה. מאז סיום המבצע חמאס גם מנסה לחזק את התדמית ולמסד את התובנה שהוא ניצח בסיבוב הזה משום שלא נכנע ונשאר עומד על רגליו, ובכך "אילץ" את ישראל להפסיק את הלחימה. אם לא יגביר חמאס את מאמציו להפסיק את הפעילות האלימה מהרצועה, יהיה בכך סימן שייתכן כי אנשי חמאס אפילו מאמינים שזוהי תמונת המצב האמתית. עדיין לא ברור מה יהיה המאזן בין שני האלמנטים האלה, המושכים לכיוונים מנוגדים.

על כל פנים, גם אם תהיה ירידה נוספת בהיקף התמיכה בחמאס, סביר כי הוא עוד ייהנה מתמיכה של חלק משמעותי מהאוכלוסייה גם ברצועת עזה וגם ביהודה ושומרון. סביר להניח כי גם אם תימתח בעזה ביקורת חריפה על חמאס בשל המבצע, לא יפגע הדבר בשליטת חמאס ברצועה, והמבקרים יחששו לתת ביטוי לביקורת שלהם, ובוודאי לא יתקוממו נגד חמאס.

הלחימה בעזה סייעה לעבאס לעבור בשלום את ה-9

במהלך הלחימה הצטיירו עבאס והרשות הפלסטינית כמשת"פים של ישראל וכלא רלוונטיים, ואילו חמאס הפגין שוב שהוא מוכן להתמודד עם ישראל ולא להיכנע.

בינואר, שלפי פרשנות חמאס ופרשנות גורמים משפטיים פלסטיניים רבים, הגיעה בו לקצה תקופת כהונתו כנשיא הרשות הפלסטינית. סביר כי לאחר שיתאושש חמאס מההלם של הלחימה בעזה הוא יחדש את התקפותיו המילוליות על עבאס בנושא הזה, אבל ספק אם יהיה לכך אפקט ממשי שיערער את שלטונו של עבאס.

שאלה נוספת היא מה תהיה ההשפעה של ההתפתחויות בעזה על התקדמות הדיאלוג שבין הפתח ובין חמאס. ערב הלחימה היה הדיאלוג תקוע בשל היעדר

עניין אמתי של שני הצדדים בהתקדמותו. מצרים מנסה, כחלק מההסדרים בסיום הלחימה, להביא לחידוש הדיאלוג, אולם ספק אם בחודשים הקרובים יתקיים דיאלוג אמתי כזה. חמאס לא היה מעוניין בדיאלוג לפני הלחימה משום שהעדיף לקיים אותו מתוך עמדה של כוח והעריך שלאחר סיום כהונת עבאס ב־9 בינואר הוא יימצא בעמדה כזאת. עתה, משהתבדו תקוותיו והוא מוצא את עצמו בעמדה של חולשה, ספק אם יהיה מעוניין בדיאלוג.

כאשר רוצים לבחון את ההשפעות האפשריות של ההתמודדות בעזה על התהליך המדיני עם הפלסטינים, יש לזכור שגורם משפיע עיקרי יהיה המצב בגזרת עזה בתקופה שלאחר העימות הזה. אם אכן נוצר מאזן הרתעה חדש עם חמאס שיקשה עליו לחדש את הירי מעזה, ובוודאי אם גם ההסדרים עם צדדים שלישיים, ובעיקר עם ארצות הברית ומצרים, יקשו על חמאס לשקם את כוחו, אפשר להניח שישירו יציבות ושקט יחסי לתקופה ממושכת למדי בגזרה זו. הצלחה של מצרים בניסיונה לתווך בין ישראל ובין חמאס ולהגיע להסדר שימסד ויחזק את הפסקת האש תוכל לתרום תרומה נוספת ליצירת מצב יציב זה. יציבות זו יכולה לסייע לחידוש התהליך המדיני מול הפלסטינים והאצתו. אמנם עבאס השהה את המגעים עם ישראל בגלל הלחימה, משום שמול הציבור שלו הוא היה מוכרח להפגין מורת רוח על מעשיה של ישראל, אבל סביר שהוא ירצה לחדשם כשישקע אבק המבצע. יש להניח שבינתיים תקום ממשלה חדשה בישראל, וגם זה יסייע לו לפתוח דף חדש. לשני הצדדים נוח יותר לקיים תהליך מדיני כשיש שקט ביטחוני. מבחינה זו גם חולשת חמאס ביהודה ושומרון תורמת לאפשרות לקדם תהליך מדיני.

אם יתבדו הציפיות ליציבות בגזרת עזה ויימשכו ירי הרקטות הדליל וניסיונות פיגוע לאורך הגדר, סביר כי ישראל תנסה תחילה להביא לרגיעה על ידי תקיפות אוויריות שיגבו תג מחיר גבוה יותר מבעבר. אם גם זה לא יעזור, סביר כי ישראל

תינסס לסדרה מתמשכת של מבצעים צבאיים רחבים יותר ברצועת עזה, שמטרתם תהיה להמשיך להחליש עוד יותר את חמאס ולהשיג חופש פעולה לכוחות הביטחון של ישראל בכל הרצועה. בתרחיש כזה יש סכנה שהתחליף לשליטתו של חמאס בעזה תהיה אנרכיה והיעלמות השלטון המרכזי, כמו שקרה ביהודה ושומרון לאחר מבצע "חומת מגן". סביר שעבאס לא יסכים במקרה כזה לחזור

גם אם תימתח בעזה ביקורת חריפה על חמאס בשל המבצע, לא יפגע הדבר בשליטת חמאס ברצועה.

לרצועת עזה כשהוא נשען על הכידונים הישראליים. על כל פנים, התמשכות הלחימה תקשה על הצדדים לקיים משא ומתן רציני, ובוודאי לסכמו בהצלחה ולממש את ההסכם, גם אם ירצו בכך. בתרחיש כזה תצטרך ישראל לשקול בין חידוש שלטונה הצבאי ברצועה לאנרכיה.

התהליך המדיני שהחל לאחר מפגש אנאפוליס כולל שני אלמנטים; משא ומתן מדיני, שהוא תהליך "מלמעלה למטה", ותהליך בניית יכולות של הרשות הפלסטינית, ובעיקר יכולות ביטחוניות, שהוא תהליך "מלמטה למעלה". היחלשות חמאס תקשה עליו להפריע לתהליך בניית יכולות הרשות הפלסטינית, אולם הדימוי שנוצר של משת"פים עם ישראל יפגע בלגיטימציה של כוחות הביטחון הפלסטיניים בקרב הציבור הפלסטיני. יהיה עליהם לנקוט פעולות שימחישו את תרומתם לאינטרס הפלסטיני ולרווחת האוכלוסייה כדי לשחוק דימוי זה.

שאלה נוספת שיש לה השפעה אפשרית על התפתחות התהליך הישראלי-פלסטיני בטווח הארוך יותר היא מה תהיה השפעת המערכה בעזה על ההתפתחות הפנימית בתוך חמאס; מה יהיו יחסי הכוחות הפנימיים ואם תהיה הקשחת עמדות או שתתממש האפשרות להגמשה ולשינוי עמדות. מצד אחד המחירים ששילם חמאס יכולים להביא לתהליך של התמתנות, שיעלה בו כוחם של הגורמים הפוליטיים של חמאס בעזה, יהודה ושומרון מול הזרוע הצבאית בעזה ומנהיגות החוץ בדמשק, ומצד אחר תחושות הזעם והתסכול של חמאס, בייחוד אם יחוש שתוצאות הלחימה מסייעות להידוק המצור והלחץ עליהם, יכולות להוביל להקצנה ולעליית כוחה של הזרוע הצבאית. צריך גם לתת את הדעת לכך ששליטת המנהיגות בדמשק בכספים ובאמצעים המוזרמים לחמאס תימשך, עם המשמעות שיש לכך על יחסי הכוחות בתוך חמאס.

גם אם יהיו תוצאות הלחימה נוחות להמשך התהליך המדיני, אין משמעות הדבר שאכן יתקיים תהליך מדיני מואץ בשנה הקרובה משום שהלחימה בעזה הצטלבה עם שתי תקופות מעבר פוליטיות, בארצות הברית ובישראל, ולעמדתם של ממשל אובמה ושל הממשלה החדשה שתקום בישראל תהיה השפעה מכרעת על התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני. בארצות הברית התמונה מתחילה להתבהר.

הנשיא החדש אובאמה כבר הודיע כי בכוונתו לתת עדיפות גבוהה למסלול הישראלי-פלסטיני. הוא מינה את הסנטור לשעבר ג'ורג' מיצ'ל לשליח מיוחד למזרח התיכון, וזה כבר בא לביקור ראשון בישראל. לעומת זאת, בצד הישראלי התמונה ברורה פחות. העמדות הישראליות תלויות בקואליציה שתוקם בעקבות הבחירות. הלחימה בעזה עשויה לחזק את התמיכה בעמדות תקיפות יותר

הצלחה של מצרים
בניסיונה לתווך בין ישראל
ובין חמאס ולהגיע להסדר
שימסד ויחזק את הפסקת
האש, תוכל לתרום
תרומה נוספת למצב יציב.

מול הפלסטינים ואת עמדת אלה הטוענים שיששראל אינה יכולה להעביר שטחים נוספים לפלסטינים משום שגם הם יהיו בסיס להתקפות עליה. אמנם מול זה עומד התפקוד הטוב של הרשות הפלסטינית ברמאללה בזמן המשבר, אך לא ברור עד כמה השאירה עובדה זו את רישומה על הציבור הישראלי ועד כמה זו יכולה לקזז את הרתיעה ממסירת שטחים נוספים לשליטת הפלסטינים.